

Epävakaata mediateoriaa

**John Downing:
INTERNATIONALIZING
MEDIA THEORY.
Transition, Power, Culture.
Reflections on Media
in Russia, Poland and
Hungary 1980-95.**

London, Thousand Oaks & New Delhi: Sage 1996. 269 s.

Itä-Euroopan muutoksesta alkaa nyt olla kulunut sen verran aikaa, että muutosta ja itä-eurooppalaisia yhteiskuntia yleisemminkin kuvaavassa kirjallisuudessa alkaa esiintyä toisen sukupolven edustajia: kirjoja, jotka eivät pelkästään kuvaa vaan myös käsitteellistävät

sekä kirjoja, jotka eivät keskity pelkästään itä-eurooppalaiseen erityisyyteen vaan siihen, mitä yleistä näistä yhteiskunnista voidaan oppia. John Downingin *Internationalizing Media Theory* sopii tähän kuvaan erinomaisesti. Kirjan kunnianhimoisena tavoitteena

on kansainvälistää mediateoriaa.

Downingin tarkastelee kolmea Itä-Euroopan maata: Venäjää, Puolaa ja Unkaria, mutta hän pyrkii paljon pidemmälle kuin näiden yhteiskuntien ymmärtämiseen. Hänen mukaansa mediateorian suurin ongelma on tähän saakka ollut se, että teoria on perustunut vakaiden yhteiskuntien kuten Yhdysvaltojen ja Ison-Britannian todellisuuteen. Maailman mittakaavassa tuollaiset vakaat yhteiskunnat ovat kuitenkin poikkeustapauksia ja niinpä esimerkiksi itä-eurooppalaiset yhteiskunnat sopivat paljon paremmin yleisen mediateorian kehittämisen empiriisi esimerkiksi.

Downingin kirja liittyy etnosentrismiä arvostelevaan tutkussuuntaukseen laajemminkin. Downingin mukaan tutkimus on perustunut usein oman yhteiskun-

nan piirteiden romantisointiin ja niinpä on voitu arvostella esimerkiksi sitä, että Venäjällä joukkotiedotus ei ole edistänyt yhteiskunnallista kiinteyttä eikä se ole toiminut välittäjänä yhteiskunnan eri ryhmien välillä (kuten sen yhdysvaltaisen ajattelun mukaan tulisi tehdä). Vähemmistöryhmien näkökulmasta sitä ei ole kovin usein tapahtunut Yhdysvalloissaakaan.

Viestinnän tutkimuksen tulisi olla peruslähtökohdiltaan integroivaa ja haastaa perinteinen jako oppiaineisiin kuten esimerkiksi antropologia, taloustiede, historia, kielitiede, politiikan tutkimus ja sosiologia. Downing itse pujotelee lähinnä viestinnän tutkimuksen ja politiikan tutkimuksen parissa. Viestinnän tutkimus ja politiikan tutkimus tarvitsevat toisiaan, vaikka ne ovat tähän asti pyrkineet tarkastelemaan maailmaa toisistaan erillään.

Päärooli valtamedialla

Downingin mukaan valtamedialla on päärooli diktatuureissa käytävissä valtakamppailuissa, mutta myös vaihtoehdotet mediat ja ilmaisumuodot (seinäkirjoitukset, teatteri, musiikki, pukeutuminen, uskonnon harjoittaminen) on otettava huomioon. Symboliset ja emotionaaliset ulottuvuudet ovat yhtä tärkeitä kuin ilmaselvä sisältö ja myös ihmisten välisellä arkiviestinnällä on myös oma osansa viestinnän ja siihen liittyvien vallankäytön muotojen ymmärtämisessä.

Reilu puolet Downingin kirjasta esittelee joukkotiedotuksen toimintaa Neuvostoliitossa/Venäjällä, Puolassa ja Unkarissa Stalinin ajan jälkeen, näissä maissa tapahtuneita muutoksia niin kulttuurin ja viestinnän kuin talouden ja politiikan näkökulmista sekä tarkastelee tiedotusvälineitä post-sosialistisissa yhteiskunnissa. Analyysinsä perustaksi Downing käy läpi valtavan määrän kirjallisuutta, osoittaa sen hyviä puolia, ongelmia ja puutteita. Vaikka Downingin perustaakin tarkastelunsa jo aikaisemmin englanniksi (ja ranskaksi) ilmestyneeseen tutkimukseen,

hän kiinnittää huomiota moniin aikaisemmin väheksytyihin alueisiin, esimerkiksi nuorisokulttuuriin, musiikin merkitykseen vaihtoehtoisena julkisuutena, uskonnon ja kansalaisliikkeiden rooliin sekä taloudellisten ongelmien pitämiseen poissa julkisuudesta.

Downing kuuluu siihen Itä-Euroopan tutkijoiden ryhmään, jonka mukaan totalitarismiteoriat eivät ole hedelmällisin tapa selittää Stalinin jälkeisen ajan "neuvostotyypisiä valtiokarkenteita", vaan länsimaisen ja neuvostoliittolaisen yhteiskunnan ero onkin "paremminkin yön ja aamuhämärän kuin yön ja päivän ero."

Neuvostoliitossa itsensensuuri, toisin kuin usein korostettu virallinen sensuuri, oli valvontajärjestelmän jokapäiväinen ylläpitäjä: sementti tai pikemminkin öljy. Itsensensuurin harjoittamisen muodot eivät olennaisesti poikenneet länsimaisesta, itsensensuuria tosin harjoitettiin paljon laajemmin, mutta samoin kuin lännessä sallitun ja epäilyttävän rajat opittiin tuntemaan yliopistoissa ja työyhteisöissä. Usein kriittisesti asennoituvien valintana olivat vähemmän rajoituksia sisältävät tekniset alat journalismin tai taiteen sijaan. Itsensensuurin toiminta oli yksinkertaista, vahvaa ja tasaista (smooth), koska säännöt oli sisäistetty niin että niitä noudatettiin ongelmattomasti, jopa vaistonvaraisesti. Tästä sisäisestä valvojastaan monilla vanhoilla toimittajilla on ollut vaikeuksia päästä eroon.

Sensuurin läpi ja ohi

Sensuurista huolimatta varsin arveluttavaa materiaalia saattoi päästä julkisuuteen myös valtamediassa, erityisesti pienemmissä tiedotusvälineissä, varsinkin olojen vapautuessa Stalinin jälkeisenä aikana: vuonna 1961 vain 6000 tiedeakatemia jäsenelle luottamuksellisesti jaettu Lysenko-raportti pääsi julkisuuteen 200 000 kappaleena leviävässä *Himija i Zhizn* (Kemia ja elämä) -lehdessä; Unkarissa 1980-luvun alussa voitiin paikallisradiossa esittää talouspolitiikan kritiikkiä ohjelmias-

sa, joka tavoitti 1-2 % yleisöstä.

Downing antaa arvoa maanlaisille tiedotusvälineille ja länsimaisille radioasemille, mutta hänen mukaansa tärkeintä on virallinen media ja siinä käytävä valtakampailu. Tärkeää on kiinnittää huomiota myös virallisen median perifeerisempiin ja marginaalisempiin osiin: pieniin aikakauslehtiin, erikoisohjelmiin, pienten teatterien näytelmiin, laita-alueiden elokuviin (Gruusia) ja lehtiin (Baltia).

Downingin mukaan Neuvostoliiton ja muiden Itä-Euroopan maiden joukkotiedotusta koskeva tutkimus on kärsinyt viidestä rajoituksesta: 1) television tutkimuksella on ollut hallitseva asema, 2) tutkimus on keskittynyt pääkaupunkien tiedotusvälineisiin (Venäjällä/Neuvostoliitossa tämän aiheuttamat ongelmat ovat vielä suuremmat kuin pienemmissä maissa), 3) osa analyyseistä on keskittynyt pelkästään lainsäädäntöön ja normatiiviseen säätelyyn, 4) tutkimus on korostanut uutisia ja väheksynyt muuta aineistoa ja jokapäiväisiä kulttuurisia prosesseja, ja 5) entisen järjestelmän aikana opittujen työskentelytapojen säilymistä ei ole tutkittu.

Tuloksena onkin hyvin valtiokeskeinen, politiikkaan huomion kiinnittävä, rationaalista ja tiedollista aspektia sekä pääkaupunkia korostava näkökulma. Tiedotusvälineillä, samoin kuin muillakin yhteiskunnan osilla on vielä pitkä matka ennen kuin ne saavuttavat demokraattisen yhteiskunnan instituutiolle ominaisen vapauden ja vastuullisuuden. Downingin mukaan monet tutkijat aliarvioivat perussääntöä, jonka mukaan avoin tiedonvälitys ja vahva demokratia ovat jatkuvan kamppailun päämääriä eikä annettuja tosiasiota: Venäjän ja Itä-Euroopan maiden sosialismin aikaisen ja sitä edeltäneen tiedonvälityserinnön ei voi odottaa katoavan parissa vuosikymmenessä tai ei ehkä edes sukupolven kuluessa.

Kirjan viimeisissä luvuissa Downing tarkastelee valtavirran ja kriittisiä mediateorioita siitä näkökulmasta, mitä annettavaa niillä on Itä-Euroopan muutosten ymmärtämiseen. Tulokset jäävät mel-

ko laihoiksi, mikä on hyvin odotettua: valtavirran teorioilla on varsin vähän annettavaa ja kriittiset teorialtkin tarjoavat lähinnä vain suuntia, joihin edetä. Valtavirran ongelmana on keskittyminen pelkästään tiedotusvälineiden toimintaan, kun taas kriittinen teoria on ollut kiinnostuneempi tiedotusvälineisiin vaikuttavista tekijöistä kuin itse median toiminnasta. Valtavirran teorioista selvimmin synnipäästön saa kultivaatio-teoria, joka tarjoaa aineksia kansainväliseen vertailuun ja pitkän ajan vaikutusten tarkasteluun. Kriittiset teorialtkin tarjoavat käsitteellisiä välineitä (hegemonia, ideologiset valtiokoneistot) ja aineksia tutkimukselle, mutta ne eivät ole ensisijaisesti keskittyneet median toimintaan. Parhaimman arvion Downing antaa Raymond Williamsin ja Jesús Martín-Barberon töistä, jotka korostavat esimerkiksi ristiriitaisten kulttuurin voimien virtaa, tiedotusvälineiden asemaa kulttuurin voimien osana sekä perinteen, jäänteiden ja historiallisten prosessien merkitystä. Vaikka selittävää teoriaa ei löydykään Downing ei kuitenkaan tee helppoa johtopäätöstä, että teoriaa ei tarvittaisi, vaan hän pyrkii tarjoamaan lähtökohtia uuden teorian kehittämiseen.

Vaasan yliopiston oikeustieteen professori Juha Tolonen vaati muutama vuosi sitten, että Itä-Euroopan tutkimuksen tehtävän tulee olla yleisten näkökulmien ja teorioiden etsiminen ja kehittäminen ja niiden soveltaminen yhteiskuntien tarkasteluun. Yhteiskuntia on tarkasteltava kokonaisuuksina eikä palasina ja teorioiden on sovelluttava erilaisen yhteiskuntien vertailuun. Downingin kirja on yksi ensimmäisiä askelia, ja varsin huomattava askel, tähän suuntaan. Kuitenkin kirja esittää enemmän kysymyksiä kuin tarjoaa vastauksia.

Kokonaan uusi mediateoria?

Downingin tarkoituksena on uuden mediateorian kehittäminen, teorian, joka vastaisi paremmin moniin sellaisiin merkittäviin piir-

teisiin, jotka on tähänastisissa teorioissa usein marginalisoitu, jätetty käsittelemättä tai puutteellisesti käsitteellistetty.

Yksi näistä seikoista on se, miten joukkotiedotus toimii pitkän ajan kuluessa ja merkittävien yhteiskunnallisten muutosten aikana. Uuden teorian pitäisi esimerkiksi tarjota aineksia naisten, afrikkalais-amerikkalaisten, alkupeuraisten amerikkalaisten, latinojen tai Britannian värillisten kokemien sorron ymmärtämiseen. Downingin mukaan näiden ryhmien kokemuksissa on kyse tilanteesta, joka "heidän omasta näkökulmastaan tuntuu olevan lähellä totalitaarisista, vaikkakaan se ei vaikuta enemmistöryhmän jäseniin."

Uusi kansainvälisempi mediateoria ei siis olisi pelkästään kansainvälisempi vaan se paljastaisi myös monia, suurelta osin havaitsematta jääneitä seikkoja Yhdysvaltain, Britannian ja niiden kaltaisten maiden yhteiskunnista.

Uusi teoria edellyttää valvontamekanismien tarkempaa tarkastelua, käsitteiden kuten kansalaisyhteiskunta, julkisuus ja hegemonia, hiomista ja uudelleen määrittelyä sekä poliittisen ja sosiaalisen muistoin roolin tarkastelua. Se edellyttää kansainvälisen viestinnän ja viestinnän taloudellisten suhteiden tarkastelua sekä yleisön tutkimista, muussakin kuin elittiryhmiin keskittyvän markkinointitutkimuksen mielessä.

Downing on kirjansa nimen mukaisesti kansainvälistämässä mediateoriaa. Kirja tarjoaakin enemmän lähtökohtia ja suunta- viittoja kuin valmiita vastauksia tai uutta kansainvälistä mediateoriaa. Tästä huolimatta kirja tarjoaa arvokkaita lähtökohtia erityisesti Itä-Euroopan, mutta myös muun tähän asti marginaalissa olleen tiedonvälityksen tutkimiseen. Tämän ohella kirjan vahvinta antia on kriittinen, laajaan lähdeaineistoon perustuva yleisesitys siitä, mitä Itä-Euroopan joukkotiedotuksessa on tapahtunut ja mikä on median suhde yhteiskunnallisiin muutoksiin.

JUKKA PIETILÄINEN